

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

(Холоденко М. І., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Омельянович І. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

На сучасному етапі реформування освітньої галузі в напрямку розвитку безпечного інклюзивного середовища, в загальноосвітніх навчальних закладах збільшується кількість дітей з ментальними порушеннями різного віку, в тому числі й підліткового. Варто наголосити, що підлітковий вік, не зважаючи на свою короткочасність, є одним з найскладніших періодів людини в онтогенетичному розвитку, так як в цьому віці відбувається формування особистості індивіда. Тому проблема формування особистості підлітка з ментальними порушеннями в умовах навчання в загальноосвітньому навчальному закладі є актуальною не лише для практичних психологів та корекційних педагогів закладу, а й всіх учасників освітнього процесу.

Виникнення проблем поведінкової сфери, їх вплив на становлення особистості з ментальними порушеннями були предметом досліджень таких вчених, як В. Синьов, В. Марчак, Б. Братусь, Б. Зейгарник і ін. Так, в своїх роботах В. Синьов зазначає, що діти з ментальними порушеннями не здатні до володіння своїми емоціями. Причину цього дослідник вбачає в тому, що вони не мають схильності до усвідомлення власних переживань та не можуть підпорядковувати їх інтелектуальним діям. Діти з інтелектуальними порушеннями не вміють стримувати чи перетворювати емоційні прояви залежно до навколишніх умов [3].

Якщо дитина з нормотиповим розвитком при спостереженні за різними варіантами та алгоритмами поведінки в певних ситуаціях може вибрати для себе найбільш прийнятну, то дитина з ментальними порушеннями не володіє такою здатністю, тому її дії проходять через безпосередність, або так, як її вчили. Формування особистості дитини з інтелектуальними порушеннями, її характеру, більш залежить від виховного впливу, порівняно із дітьми, які мають нормотиповий психічний розвиток [3].

Поштовх для організації нашого емпіричного дослідження дали саме результати теоретичного аналізу наукових джерел з проблематики прояву девіантності у поведінці дітей з ментальними порушеннями. Дослідження полягало у виявленні наявності різних форм девіантної поведінки дітей підліткового віку з ментальними порушеннями, що навчаються в загальноосвітньому навчальному закладі II ступеня на інклюзивній формі здобуття освіти. Тому досліджуваними були учні 7-9 класів.

Для діагностики було обрано опитувальник «Визначення схильності до девіантної поведінки» (О. Орел). Перевага цієї методики серед інших вбачалася в тому, що вона є стандартизованою, валідною, має окремі жіночий та чоловічий

варіанти. Окрім того, дає можливість визначити, які саме форми девіантності характерні досліджуваним.

Оскільки учням з ментальними порушенням складно опрацьовувати велику кількість питань опитувальника, нами було виокремлено лише питання тих шкал, отримані результати яких необхідні для дослідження. Тобто, модифікований опитувальник був спрощений у кількості питань з 98 до 50. Так як у досліджуваній вибірці були лише хлопці, модифікацію було актуально проведено для чоловічого варіанту опитувальника.

Опитувальник вмістив наступні шкали: 1) схильність до самопошкоджуючої та саморуйнівної поведінки (аутодеструктивна поведінка); 2) схильність до агресії і насильства; 3) схильність до делінквентної поведінки.

Працездатність учнів з ментальними порушеннями є нерівномірною, часто з елементами астенії, учні швидко втомлюються та не можуть повноцінно довгий період обробляти велику кількість інформації. Тому адаптований був сам процес опитування за модифікованою методикою. Таким чином, діагностику було проведено в кілька етапів з метою забезпечення достовірності результатів. Методика опитувальника була поділена на 5 блоків по 10 питань (на кожен діагностичну зустріч).

Для виявлення залежності між проявами схильності до девіантності у дітей з ментальними порушеннями та учнів, з якими вони навчаються, додатково проводилося аналогічне дослідження серед нормотипових учнів, які є однокласниками дітей з ментальними порушеннями. Така вибірка складала 117 учнів, з них 50 учнів - 7 класів, 49 учнів - 8 класів та 18 учнів - 9 класу.

Після проведення діагностичного дослідження та інтерпретації результатів було виявлено серед учнів з ментальними порушеннями схильність до девіантних форм поведінки та підвищеної агресивності. Крім того, подібно до учнів з нормотиповим розвитком, у дітей з ментальними порушеннями з віком також підвищується схильність до проявів різних форм негативних девіацій у поведінці. Результати наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

**Форми підліткових девіацій учнів з ментальними порушеннями
(за результатами діагностики)**

Шифр учня	Виявлений тип девіації (к-сть)		Схильність до підвищ. Агресії
	Делінквентна	Аутодеструктивна	
7.1	0	0	1
7.2	1	0	1
8.1	1	0	1
8.2	1	0	1
9.1	1	1	1

Аналіз даних таблиці свідчить, що при порівнянні цих даних та даних, отриманих при діагностиці учнів з нормотиповим розвитком, було виявлено наступне. Не лише наявність схильності до девіацій, а й навіть тип девіантної поведінки в учнів з ментальними порушеннями аналогічний до тих, що проявляють їхні однокласники. Узагальнені результати представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Форми підліткових девіацій (за результатами діагностики)

Вікова група	Всього досліджуваних	Виявлений тип девіації (к-сть)			Схильність до підв. агресії
		Адиктивна	Делінквен тна	Аутодестр уктивна	
7 клас (13 років)	50	16	2	0	21
8 клас (14 років)	49	17	8	2	15
9 клас (15 років)	18	9	2	2	9
Разом	117	42	12	4	45
%	100	36	10	3	38

Отже, в результаті дослідження було встановлено прямий зв'язок між схильностями до проявів девіантної поведінки у досліджуваних респондентів: у дітей з ментальними порушеннями та їх однокласників з нормотиповим інтелектуальним розвитком. Така взаємозалежність дає можливість зробити припущення, що для дітей з ментальними порушеннями вирішальним у процесі формування навичок в побудові соціальних зв'язків є соціальний фактор. А отже, здійснюючи корекційний вплив на нормотипових учнів, які навчаються разом із учнями з ментальними порушеннями, можна досягати позитивних зрушень у подоланні схильності до девіантних форм поведінки учнів з ментальними порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Х., 2019. 304 с.
2. Макарчук Н.О. Особистісна саморегуляція підлітків з порушеннями розумового розвитку: Монографія. К.: Фенікс, 2014. 448 с.
3. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. К. : Знання, 2008. 359 с.